

Доминација великих сила на Балкану и појава избеглиштва

УДК: 325.254:321.1(497)

Академик *Михаило Марковић*

Простор Балкана, и посебно Југославије, један је од геополитички најзначајнијих на свету. Зато је увек привлачио пажњу великих завојевача. Сада је за њега посебно заинтересована једина светска суперсила Сједињене Америчке Државе. Њихов циљ је успостављање потпуне контроле над Балканом да би, преко њега, имале непосредни територијални приступ подручјима великих природних богатстава у Малој Азији, Каспијском базену и Сибиру. Тај циљ се остварује претњама и уценама, санкцијама и разбијањем непокорних националних држава путем изазивања етничких сукоба и бруталним војним интервенцијама. Српски народ је пружио и још увек пружа импресиван отпор, али су поједини његови делови, на територијама знатно удаљеним од матице, суочени с губитком слободе, окупацијом и физичким истребљивањем, напуштали просторе у којима су вековно живели и повлачили се у матицу. Тако се десило да је у цивилизованој Европи на крају 20. века стотине хиљада Срба протерано са својих вековних огњишта и осуђено на потпуно неизвесну егзистенцију. Узрок тог злочина није само национални егоизам и сепаратизам неких малих народа већ, пре свега, тежња САД и њихових европских савезника за владавином над светом.

У последњој деценији 20. века на просторима претходне Југославије стотине хиљада људи прогнано је или је избегло из својих кућа, градова и села у потпуно неизвесну егзистенцију, стотинама километара далеко од својих домова.

Те принудне миграције су последица насиља једних етничких заједница над другима. Обично је реч о серији осветничких аката, оних који су у прошлости били слабији, а онда су, захваљујући подршци великих сила, постали надмоћни. Посебно је трагична судбина оних народа, као што је српски, који су се настанили на простору који има изузетан стратегијски значај и који не само да привлачи суседне народе да га запоседну већ изазива и интерес удаљених великих сила да успоставе неку врсту контроле над њим.

Непосредни етнички сукоби би у већини случајева довели до стабилизације на основу реалних односа снага да их увек изнова не подстичу заинтересоване велике силе, које инструментализују мале народе, гурају их у сукобе и преко њих остварују своје циљеве.

Геополитички положај Југославије

Геополитички положај Југославије и, посебно, Србије изузетно је повољан. Она се, пре свега, налази на раскрсници неколико значајних европских артерија:

– прво, то је артерија која спаја европски север и југ. Од Северног мора она иде Рајном, Мајном, Дунавом, Моравом и Вардаром до Егејског мора. С обзиром на велике хоризонталне планинске венце од Алпа и Динарских планина до Балкана, у Европи не постоји ниједан други толико повољан пут од Севера до Југа. Није случајно што је део тог пута – дуж Рајне – користила средњовековна заједница трговачких градова Hanza;

– друга, у садашње време још важнија артерија јесте она која повезује Европу и Азију – од Моравско-вардарске долине, Нишавом и Марицом, до Истамбула и Мале Азије;

– трећа повезује Балкан и Источну Европу, Савом и алпским долинама, са Западном Европом.

Најзад, ту је и поморска веза од јадранске обале, преко Средоземног мора, до Северне Африке – Либије, Египта и Суецког канала.

То је увек био један од геополитички најзначајнијих простора у свету и привлачио је пажњу свих великих завојевача током последња два миленијума. Данас, кад почиње период сурове борбе за преостале светске стратешке сировине и материјале (нафта, гас и остали енергенти), који су веома концентрисани пре свега на Блиском истоку, у Каспијском базену, а затим и у Сибиру, ми се, нажалост, налазимо на путу свима онима који се припремају за учешће у тој борби, а то су западне велике силе, и пре свега једина светска суперсила – Сједињене Америчке Државе.

Геополитички положај једне земље укључује, поред структуре саобраћајница, и одређене привредне и политичке специфичности. Југославија има довољно плодне и незагађене земље (у Војводини, Мачви, Поморављу, Стигу и на Косову) која је изванредан потенцијал за пољопривредну производњу. Тај потенцијал је ваљано искоришћен јер су производња хране и прехрамбена индустрија, текстилна индустрија и индустрија обуће задовољавајуће развијене. Енергетика, нарочито производња електричне енергије и рударство задовољавају велики део потреба. Земља је богата водама, што ће у времену које долази бити велика предност. Све то потврђује значајност и пожељност географског простора који заузима српски народ.

Значајна специфичност политичког система Југославије јесу извесне карактеристике социјалистичког уређења Србије. Од целе Источне Европе то је једина преостала територија на којој још постоје: друштвена својина, планска регулација тржишне привреде, знатна државна подршка науци и култури и (с обзиром на материјалне могућности) релативно висок степен социјалне сигурности. Главни узрок што су се те социјалистичке карактеристике још увек одржале јесте постојање

снажне социјалистичке традиције у Србији – од Светозара Марковића и етичких социјалиста, какви су били Ценић и Пелагић, до социјалдемократије Туцовића, Филиповића, Симе Марковића и других, и најзад до партизанског народноослободилачког покрета (1941–1945). У садашњем окружењу у Источној Европи и на Балкану та релативна предност Србије претвара се у велики спољнополитички хендикеп. Постоје моћне снаге које, из идеолошких разлога, теже да успоставе контролу над овим простором да би уништиле „опасан вирус“ социјализма који ту још (барем делимично) постоји.

Етос сеоба

Рим није још знао за нафту, али се бранио на Дунаву и веома брзо је схватио значај Балкана и града на граници два континента – Константинопоља. Дошли су, затим, Хуни, Авари, Мађари, а у 14. веку и Турци. Тај продор није ишао са Запада на Исток, већ из Мале Азије, преко Балкана, ка Бечу и Средњој Европи. Стравичан судар с већим и несравњиво јачим турским народом и Отоманском империјом демонстрирао је једну веома специфичну особеност српског народа која је у директној вези с постојањем тако великог броја избеглица.

Пред турском инвазијом, и у току вековне турске окупације, ни код једног суседног народа није долазило до таквих миграција. Ни Грци, ни Бугари, ни Румуни, ни Албанци, као ни остали европски народи у упоредивим ситуацијама нису се масовно селили на нове просторе. Они су остајали тамо где су се затекли у тренутку турског напада. То не значи да се нису опирали турским господарима и да су се лако растајали са својом вером и народном традицијом. И Грци, и Бугари, и Румуни, као и Срби, сачували су своју православну веру. Једино су Албанци прихватили ислам, али је и то било после упорног и успешног отпора за време Скендербега – тек после његове смрти, кад је нагло дошло до деморализације.

Срби су били једини који су организовано, на челу са својим световним и верским поглаварима, одлазили стотине километара далеко, међу Мађаре, Аустријанце, Хрвате, Словаке, Русе и Украјинце. Понекад се то морало чинити. Срби су користили сваку прилику да се побуне против туђинске власти. Сваки рат хришћанских владара – Руса, Мађара и Аустријанаца, против Турака био је таква прилика. Нажалост, склапајући мир с Турцима, ти владари нису водили рачуна о судбини њихових несрећних савезника из Отоманског царства.

Знајући из претходног искуства за све страхоте турских казних експедиција Срби су масовно одлазили. Али, понекад су те сеобе биле лакомислене. Остављане су земље дедова, земље које су биле колевка српства, уз то бескрајно богате, на пример – Косово. Те земље су по доласку шиптарског становништва с албанских планина дефинитивно губљене. Оне које су управо биле насељене – изузетно су биле добијане (Војводина). Али најчешће су оне биле предалеко од базе (Славонија,

Банија, Кордун, Лика, северна Далмација). Због њих су Срби одлазили у нереалне заједнице (на пример, с Хрватима и Словенцима) и, на крају, дефинитивно их губили. У свим тим сеобама долазила је до изражаја огромна жудња Срба за слободом, али и наивно ослањање на обећања да ће слобода бити сачувана под туђинском заштитом. Да су своје сеобе макар накнадно критички оценили, а не заоденули романтичним велом, Срби их не би у таквом обиму поновили у недавним ратовима. „Одселили“ смо се из Српске Крајине, Славоније, Барање, из Сарајева, а сада постоји опасност да напустимо и Косово и Метохију. Морали смо афирмисати морал Хајдук Вељка: „Главу дајем – Крајину не дајем“. Зато смо Тимочку крајину сачували, иако је етнички била спорнија од других делова старе српске земље.

Садашњи интереси великих сила на Балкану

У овом тренутку за Балкан је од свих великих сила најзаинтересованија она која ту у прошлости никаквих интереса није имала, дакле – Сједињене Америчке Државе. Оне желе да успоставе потпуну контролу над Балканом, пре свега зато да би преко њега имале непосредни територијални приступ подручјима непроцењивих природних богатстава у Малој Азији, Каспијском базену и Сибиру, око којих ће се разгорети велики сукоби између великих сила у 21. веку. То ће, иначе, бити век у којем ће дефинитивно ишчезнути и последње залихе нафте с Земљине кугле и у којем ће почети жестоке борбе за енергенте. У тој борби ће Америка тежити да на својој страни има барем неке муслиманске земље, пре свега Турску. Њена политика на Балкану је у функцији афирмисања турских интереса, што, као и увек досад, значи масовно произвођење избеглица. Трећи циљ САД јесте дестабилизација Европе. Уједињена Европа је, економски, политички и културно, моћан ривал Америци у борби за светску доминацију, нарочито ако формира своје уједињене војне снаге. Зато Америка – својим интервенцијама, распиривањем и тобожњим гашењем етничких сукоба – стално доказује Европи да није способна да решава сопствене проблеме. Један вид дестабилизације јесте подстицање етничког чишћења (под изговором борбе против њега) и стално оптерећивање Европе проблемом расељених и прогнаних лица.

Великој Британији, иако је и сама европска земља, у последње време, под владавином Тонија Блера, изгледа важнија афирмација својих „специјалних односа“ савезништва са САД него идеја европског јединства. Зато она, засад, у свему следи политику САД, а то је политика која је произвела стотине хиљада српских избеглица и прогнаних лица из Српске Крајине, Славоније, Босне и сада са Косова.

Француска и Немачка су у противуречном положају. Оне се, више него Енглеска, идентификују с Европском унијом и имају своје посебне интересе, који су супротни америчким интересима. Отуд извесна напетост у односима са Сједињеним Државама. С друге стране, оне су

учеснице велике пљачке коју обавља Запад у односу на цео остали свет, и јасно им је колико би их тешко оштетиле америчке економске репресалије у случају отвореног сукоба са САД (повлачење америчког капитала, губљење великих зарада у робној размери са САД, драстичан раст војних трошкова). Зато помало, и повремено, сметају америчкој политици, али углавном учествују у њој.

Русија је увек имала своје посебне интересе на Балкану који су најчешће били супротни политици западних сила. Руски народ је вековима везан, етнички и верски, за своју православну, словенску браћу, а посебно за Србе, који су се у Другом светском рату једини у Европи борили заједно с њима против нацистичких завојевача. Али, Русија се сада налази у катастрофалном положају („у провалији“, према Солжењичиновој дијагнози наведеној у његовој најновијој књизи). Њена привреда је великим делом уништена и још увек је у застоју; она зависи од помоћи Запада (који је уцеђује); велики део њеног руководства је корумпиран, а народ у конфузији. Речју, Русија (и кад то жели) не може да помогне Србији.

Остале велике силе: Кина, Јапан и Индија, досад нису биле директни учесници збивања на Балкану, иако су их, с више или мање интересовања, пратиле и о њима се изјашњавале.

Трајни и непосредни узроци прогона српског становништва

Из претходне анализе следи да је изузетан стратешки положај Србије трајни и константни узрок агресије на српски народ. Турцима је била неопходна Моравско-вардарска долина за продор према Бечу, Немцима и Аустријанцима за њихов поход на Исток. Ватикан је имао ограниченије аспирације (али су оне спровођене у току многих векова): да Србе покатоличи или протера из свих крајева западно од Дрине. Најзад, Сједињеним Америчким Државама Срби су на путу самим тим што одбијају да се покоре и омогуће потпуну америчку доминацију на Балкану.

У трајне узроке страдања Срба несумњиво спада и то што је као резултат ранијих сеоба дошло до ирационалног распореда српског народа по балканском простору. Одлазећи из своје постојбине, Срби су се одржали на просторима који су се налазили у континуитету с матичном земљом, тј. у Војводини, мада су и ту углавном изгубљени делови народа и територија који су се предубоко усекли у туђу земљу, на пример, Сент Андреја у Мађарској и крајеви око Темишвара у Румунији. Срби који су отишли на запад и северозапад готово су сасвим пресекли надвоје територије средњовековне хрватске државе и толико су се удаљили од матичне земље да је заједничка држава могла да се конституише само помоћу бројних коридора и енклава, што за дужи временски период не би било реално решење. Није зато случајно што Банија, Кордун, Лика и северна српска Далмација нису укључене у оквире српске државе ни на мапи Јована Цвијића, ни на мапи ампуатације

хрватске од стране краља Александра, ни на четничкој мапи др Стевана Мољевића 1941. године. Српска Крајина, као део државе српских земаља, могла се одржати само силом српског оружја или за Србе веома повољним односом снага на међународној позорници. Нажалост, ти услови нису били испуњени.

Српске изгледе да задрже све српске земље веома је погоршало све оно што се дешавало на религиозном и црквеном плану. Велики део Срба у Босни и Херцеговини, као и на Косову и у Рашкој – прихватио је ислам. Главни разлог је вероватно био покушај градског становништва – трговаца и занатлија, да сачувају свој статус и да обезбеде да не буду деградирани на ниво обесправљене, понижене и беспомоћне раје. Занимљиво је питање зашто се то десило у једним, а није у другим крајевима. Зашто су Србијанци, као и Бугари, Грци и Румуни, упркос свим притисцима, остали православни, док су Срби из Босне и Херцеговине, Косова и Рашке подлегали притиску и постајали муслимани?

С друге стране, многи Срби из Дубровника, Далмације, источне Херцеговине и Славоније прешли су у католичку веру. Црква је учинила фаталну грешку што се одрекла свих тих Срба. Парадоксално је да Албанци могу да буду и муслимани, и католици и православци, да Немци или Ирци могу да буду католици и протестанти, док Срби могу да буду само православни. Последица те грешке СПЦ јесте да су се Срби одрекли великих простора и да су се на етничкој карти српског народа појавиле огромне рупе и потпуно изоловане енклаве. То је непријатељ нешто користио да рупе повећа и енклаве још више изолује. Тако је, на пример, огроман јаз у источној Босни потпуно раздвојио источне и западне Србе. Судбина Републике Српске геополитички сада зависи од статуса Брчког. И то упркос томе што је ситуација знатно поправљена хомогенизацијом источnobосанског простора и померањем целог крајинског корпуса на исток, ка Дрини.

У трајне узроке српског страдања спада и изузетна оштрина нашег реаговања на неправде и неизазване нападе и испољавање мржње према онима који су их починили.

Ми, као и Шиптари, носимо одговорност што злу серију акција и реакција нисмо успели да зауставимо. Наравно, нема доказа ни убедљивих разлога да би било какво понашање Срба у било којем тренутку зауставило Албанце да не следе свој сан о „Великој Албанији“ који је већ 1878. године поставила Прва Призренска лига. Исто тако, ништа не може оправдати садашњи терор над српским народом и етничко чишћење Срба с Косова и Метохије.

Конкретни, непосредни узроци страдања и прогона српског народа јесу:

- 1) словеначко-хрватско-муслиманско-шиптарске сепаратистичке снаге које су тежиле разбијању Југославије;
- 2) одлука САД, непосредно после рушења Берлинског зида и уједињења Немачке, да више није неопходно штитити интегритет

Југославије јер је престао „хладни рат“ и тобожња опасност од совјетске инвазије;

3) политика Геншерове и Колове Немачке да ојача позиције на Балкану ради продора ка Блиском истоку и да на прави начин разбије Југославију и освети се Србима за понижавајуће поразе у Првом и Другом светском рату;

4) политика Ватикана да са своје стране максимално допринесе дезинтеграцији Југославије у протеривању православља на простор источно од Дрине;

5) интерес западних европских сила (пре свега Енглеске, Француске и Италије) да у односу на Југославију попусте пред немачким притиском ради конституисања и одржавања европске заједнице;

6) став Русије, која се све време држала дволично – претендујући да је наш једини пријатељ и савезник и, истовремено, преузимајући улогу да посредује у интересу Запада и да преноси претње и уцене;

7) страдања и прогона српског народа би било мање да смо од почетка могли да имамо реалну слику политичке стварности Европе, да смо могли да будемо онако хомогени и јединствени као што смо били у периоду тромесечне оружане агресије НАТО-а и да смо били у стању да се на најрационалнији начин прилагодимо постојећој ситуацији. Нажалост, ми, у принципу, *нисмо могли* да имамо реалну слику новонастале политичке стварности у Европи јер се та ситуација на непредвидљив и потпуно дисконтинуиран (мутацијски) начин променила у периоду од 1991. до 1995. године. Рационалан увид у једну ситуацију и предвиђање њене промене могуће је само на основу постојећих закона и важећих правила у међународним односима. Али кад се закони и правила тако драстично промене, недостаје једина основа за рационално предвиђање, настаје хаос у којем свако нагађање има једнаку могућност да се оствари.

Године 1989. и 1990. важио је принцип националног самоопредељења народа, а 1991. и 1992. он је важио за Словенце, Хрвате и Муслимане, али не и за Србе. Тада је важио и принцип непроменљивости граница у Европи. Убрзо је он важио само за административне границе појединих федералних јединица, али не и за међународно признате границе Југославије.

Године 1991. важио је принцип неприкосновености мировних снага Уједињених нација. Срби су сатанизовани када су 1995. године напали Сребрницу и Жепу под заштитом Унпрофора. Али, пре тога, Хрвати су два пута некажњено напали мировне снаге ОУН у Српској Крајини (1993. и 1995). Недавно је и „ОВК“ убила пет Француза из косовских мировних трупа ОУН без икаквих последица, чак је догађају дато веома мало публицитета.

С обзиром на тако произвољну примену међународних правила ништа се не може предвидети, и немогуће је правовремено рационално прилагођавање. Сада је јасно да је за Србе из Хрватске оптимално

могуће решење била културна аутономија. Али то није тако изгледало у време када су се Хрвати, Словенци и босански муслимани отцепљивали од Југославије у име принципа националног самоопредељења. Колико год залагање за једнака права за све изгледало као темељ рационалности, оно је у тој ситуацији имало фактички ирационалне последице. Тако се десило да се у цивилизованој Европи, на крају 20. века, са својих вековних огњишта протерују стотине хиљада људи чија је једина кривица била то што су Срби. За тај несумњиви злочин према човечанству нико досад није одговарао, нити ће, по свој прилици, ико одговорати.